

14. Kodėl Aristotelis būdo dorybę sieja ne su išgyvenimais ar galia, bet su nuostata? (p. 89–90)
15. Kaip Aristotelis apibrėžia aukso vidurį? Kodėl dorybė yra aukso vidury? (p. 90–92, 94)
16. Kodėl nuklysti į kraštutinumus lengva, o rasti vidurį sunku? Ką tai sako apie dorybės įgyvendinimą? Kodėl saikas tampa pagrindiniu principu? (p. 92–96)
17. Kodėl elgesys yra doras tik tada, kai jis atliekamas sąmoningai ir savanoriškai pasirinkus? (p. 98–102)
18. Kodėl Aristotelis atskiria sąmoningą pasirinkimą nuo troškimo ir nuomonės? Kuo skiriasi tikslo įgyvendinimas šiais trimis atvejais? Koks yra proto vaidmuo? (p. 102–111)
19. Kaip Aristotelis apibrėžia narsumą ir santūrumą? Kokios problemos iškyla juos apibrėžiant? (p. 111–122)

PAGALBINĖ LITERATŪRA:

J. L. Ackrill, *Aristotelis*, Vilnius: Pradai, 1994, p. 206–236. (nuodugni Aristotelio etikos analizė)

W. Tatariewicz, *Filosofijos istorija I. Senovės ir viduramžių filosofija*, Vilnius: Alma littera, 2001, p. 131–134. (trumpas Aristotelio etikos pristatymas)

5.3. Pareiga ir kategorinis imperatyvas:

I. Kantas, „Moralės metafizikos pagrindai“

I. Kantas, „Moralės metafizikos pagrindai“, in: *Filosofijos istorijos chrestomatija. XIX ir XX amžių Vakarų Europos ir Amerikos filosofija*. Vilnius: Mintis, 1974, p. 20–31.

Šiame tekste Immanuelis Kantas klausia, koks elgesys yra moralus ir kokie turėtų būti moralaus elgesio motyvai. Daugelis antikos ar viduramžių etikos atstovų į klausimą, „kodėl turėčiau elgtis dorai?“ atsakytų – „todėl, kad nori būti laimingas“ ar „pelnyti sielos išganymą“. Tačiau laimė

pirmiausia yra individualus ir subjektyvus motyvas, ji dažnai etiką orientuoja tik į potraukių ir polinkių suderinimą. Kanto požiūriu, taip grįsti etiką yra ydinga, nes ji nuolat susidurs su prieštaravimais. Jis pats pabrėžia polinkio ir pareigos konfliktą. Kanto tekstas yra labai sunkus pradedančiajam. Vis dėlto jo tekstas yra itin disciplinuotas ir aiškus. Kantas yra ypač racionalus mąstytojas, jis konstruoja etikos sistemą; tad norint jį suprasti reikia atpažinti konstravimo principą. Nagrinėjant šį tekstą reikia suprasti: 1) kodėl Kantas priešinasi etikos grindimui polinkiais ir potraukiais, 2) kodėl jis pagrindiniu moralaus elgesio motyvu laiko pareigą, gerą valią ir pagarbą dėsniui ir 3) kodėl būtent kategorinis imperatyvas (o ne hipotetinis imperatyvas) yra moralaus elgesio sąlyga.

KLAUSIMAI TEKSTUI:

1. Kodėl, žvelgiant moralinio elgesio visumos požiūriu, gera valia yra svarbiau nei protas, dvasios talentai ir kt.? Kaip Kantas apibrėžia gerą valią? (p. 20–21)
2. Kodėl Kantas moralinio elgesio pagrindu laiko protą, o ne gamtą, prigimtį, įgimus gebėjimus? Kodėl gamta pati negali padaryti žmogaus laimingo? Koks būtų žmogus, jei gamta pati jam parinktų elgesio tikslus ir priemones? (p. 22)
3. Kaip suprantate skirtumą tarp proto paskirčių – „sukurti valią kaip priemonę kokiam nors tikslui“ ir „sukurti gerą valią pačią savyje“? (p. 23)
4. Koks yra skirtumas tarp elgesio iš polinkio ir elgesio iš pareigos? Kodėl, anot Kanto, tik elgesys iš pareigos gali būti moralus? (p. 24–25)
5. Kaip Kantas interpretuoja Šventojo Rašto paliepiamą mylėti savo artimą? Kuo skiriasi praktinė meilė nuo patologinės meilės? („patologinė“ čia nėra medicinos terminas, gr. *pathos* – jutimas, pojūtis) (p. 26)
6. Kaip suprantate skirtumą – „veiksmo vertę apsprendžia tikslas“ ir „veiksmo iš pareigos moralinę vertę apsprendžia no-

rėjimo principas“? Koks yra veiksmo iš pareigos santykis su išorine įtaka? (p. 26–27)

7. Kodėl pagarba dėsniui yra pagrindinis moralaus elgesio motyvas? Kaip Kantas supranta pagarbą, kodėl ji Kanto filosofijoje yra proto, o ne emocijų dalykas? (atkreipkite dėmesį į išnašą) (p. 27)
8. Kaip suprantate Kanto pasakymą „gėrio nereikia laukti iš rezultatų, nes jis yra pačiame žmoguje“? (p. 27)
9. Kaip kategoriniu imperatyvu („elkis taip, kad tavo valios maksima galėtų būti ir visuotinio įstatymų leidimo principas“) galima pasitikrinti savo elgesio moralumą? (p. 28–29)
10. Kodėl, vertinant moralės dalykus, kasdienis sveikas protas yra reikalingesnis nei filosofija? Kokia galėtų būti filosofijos žala ir kokia yra praktinės filosofijos paskirtis? (p. 30–31)

PAGALBINĖ LITERATŪRA:

J. Štrauchas, *Naujųjų amžių filosofijos istorija*, Vilnius: Amžius, 1996, p. 298–316. (išsamus Kanto etikos pristatymas)

5.4. Proto ir tikėjimo konfliktas:

S. Kierkegaard'as, „Baimė ir drebėjimas“

S. Kierkegaard, *Baimė ir drebėjimas*, Vilnius: Aidai, 1995, p. 76–126.

Šiame tekste Sørenas Kierkegaard'as nagrinėja į akis nekrintantį, bet labai problemišką dalyką. Atrodo savaime suprantama, kad religija grindžia etiką ir moralę. Religija pasako, kas gera ir bloga, kokios yra vertybės, kokia yra žmogaus ir pasaulio kilmė, prasmė bei tikslas. Tačiau Kierkegaard'as pastebi, kad tarp religijos ir etikos yra „užprogramuotas“ konfliktas. Mąstytojas tikslina religijos sampratą ir atskiria tikėjimą nuo tikybos. Religijoje jis brėžia vertikaliają ir horizontaliąją ašis.

Horizontalioji yra žmonių tarpusavio santykiai – tai papročių ir etikos sfera. Kierkegaard'as atkreipia dėmesį, kad čia galima apsieiti ir be tikėjimo kaip tiesioginio santykio su Dievu. Vertikaliąją ašį – tai tiesioginis individo santykis su Dievu. Tai yra tikėjimas, kuris gali neturėti nieko bendra su tikyba ir bendruomene. Būtent čia išryškėja tikybos ir tikėjimo konfliktas. Šį probleminį momentą Kierkegaard'as išryškina nagrinėdamas Abraomo pavyzdį iš „Pradžios knygos“. Abraomas laikomas tikėjimo tėvu, taigi gali būti sektinas pavyzdys. Tačiau kas būtų, jei mes bandytume juo sekti – t. y. bandytume paaukoti savo vaiką, grįsdami savo veiksmą Dievo paliepiamu. Ar mus galėtų suprasti kiti žmonės ir pritarti šiam veiksmui? Čia pasirodo, kad religijos ir etikos santykis yra nevienareikšmis ir paradoksalus. Viena vertus, religija grindžia etiką, kita vertus, ji konfrontuoja su etika. Būtent šį paradoksą reikia suprasti nagrinėjant Kierkegaard'o tekstą. Taip pat reikia išsiaiškinti: 1) kokie yra etikos ir religijos, proto ir tikėjimo, begalinės rezignacijos riterio ir tikėjimo riterio skirtumai, 2) kodėl šie skirtumai veda į etikos ir religijos prieštarą, 3) kodėl tikėjimas yra paradoksalus ir protui nesuprantamas.

KLAUSIMAI TEKSTUI:

1. Kaip manote, kokių dvejų pasaulių perskyrą įveda Kierkegaard'as? Ką jis turi omenyje? Pabandykite išsamiau nusakyti. (p. 76)
2. Kaip paprastai suprantamas pasakojimas apie Biblijos personažą Abraomą? Kodėl Kierkegaard'as nuvertina šios istorijos pasakojimus per pamokslus sekmadienio mišiose? (p. 77–79)
3. Kuo Abraomas skiriasi nuo jaunuolio, kuris norėdamas sekti Kristumi būtų turėjęs išdalyti savo turtą? Kodėl, norint suprasti Abraomą, reikia atkreipti dėmesį į baimę šioje istorijoje? (p. 77–78)
4. Ar mes galėtume suprasti pažįstamą ar draugą, jeigu jis norėtų pasielgti kaip Abraomas? (p. 78)
5. Kaip Abraomo paradoksą formuluoja Kierkegaard'as? Kas yra Abraomas etiniu, o kas religiniu požiūriu? (p. 79–80)

6. Kokias supratimo strategijas išbando Kierkegaard'as, norėdamas suprasti Abraomą? (p. 80–83)
7. Kaip Kierkegaard'as atriboja filosofiją ir religiją? Ar gali filosofija suteikti tikėjimą? (p. 84)
8. Kodėl, autoriui kartojant Abraomo veiksmus, jo rezignacija vis vien būtų tik tikėjimo surogatas? (p. 86)
9. Kokie absurdoi yra užslėpti Abraomo tikėjime ir kodėl jų nėra Kierkegaard'o rezignacijoje? (p. 87)
10. Kaip suprantate Kierkegaard'o įvestą perskyrą tarp baigtinybės ir begalybės? Kaip jis siejasi su pradžioje įvesta dvejų pasaulių perskyra? (p. 88–89)
11. Kodėl nesunku atpažinti „begalinės rezignacijos riterį“ (kaip jūs suprantate, kas jis toks?) ir kodėl sunku iš išorės atpažinti „tikėjimo riterį“? (p. 90–93)
12. Kaip supratote, kokias „gyvenimo stadijas“ reiškia šios pakopos: „baigtinybės vergas“ → „begalybės riteris“ → „tikėjimo riteris“? Koks tai kelias? (p. 94–100)
13. Kokį vaidmenį atlieka protas pereinant į „begalybės riterio stadiją“ (rezignuojant) ir ar jis atlieka kokį nors vaidmenį pereinant į „tikėjimo riterio“ stadiją? (p. 100–103)
14. Kuo tikėjimas skiriasi nuo jaunos mergaitės įsitikinimo? (p. 101–102)
15. Kodėl autorius negali atlikti tikėjimo judesio? (p. 104–105)
16. Kodėl Abraomui suvokti reikalinga baimė? (p. 108)
17. Kaip supratote – „etika kaip tokia yra visuotinė“? Ar etika ir moralė gali išlikti socialinėje aplinkoje be pretenzijos į visuotinumą ir universalumą (ar įstatymų, taisyklių, moralinių normų turi laikytis *visi*, ar tik kai kurie)? (p. 110)
18. Kaip ir kokioje iš anksčiau minėtų stadijų individas savo *telos* (tikslą) turi visuotinėje? Kas etikos atžvilgiu yra „individo gundymas nusidėti“? (p. 110)
19. Kodėl etikos atžvilgiu tikėjimas yra paradoksas? (p. 111–112)

20. Kodėl tikėjimas kaip „individo absoliutus santykis su absoliutu“ yra „absoliučiai nemedijuojamas“ (t. y. neišreiškiamas sąvokomis ir nesuprantamas bei nepaaiškinamas protu)? (p. 112–113)
21. Kuo skiriasi Abraomo ir Agamemnono vaikų aukojimai (etinėmis ir religiniais aspektais)? (p. 114–117)
22. Kas yra gundymas religiniu požiūriu, kai etika yra teleologiškai (siekiant tam tikro tikslo) suspenduojama? (p. 117)
23. Kodėl Abraomas negali kalbėti? Kodėl Sara jo negali suprasti? (p. 118)
24. Jei Abraomas būtų paaukojęs Izaoką, ar jis būtų buvęs mažiau teisingas? (p. 120–123)
25. Kodėl ir kuria prasme „tą, kurį Dievas laimina, jis tuo pačiu atsikvėpimu ir prakeikia“? (p. 124)
26. Kodėl būti šalia Kristaus galėjo būti baisu? (p. 125)
27. Tad ar esama teleologinio etikos suspendavimo? (p. 126)

PAGALBINĖ LITERATŪRA:

T. Sodeika, „Įvadas“, in: S. Kierkegaard, *Baimė ir drebėjimas*, Vilnius: Aidai, 1995, p. 7–51. (Kierkegaard'o biografija, kūrybos raida, pagrindinių „Baimės ir drebėjimo“ problemų aptarimas)